
MONOGRAFIE PRAWNICZE

OPŁATA
PRODUKTOWA

BARTOSZ DRANIEWICZ

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

BARTOSZ DRANIEWICZ • OPŁATA PRODUKTOWA

Polecamy nasze publikacje z tego zakresu:

*Matthias Kramer, Maria Urbaniec, Andrzej Kryński, Maria Brauweiler,
Zygfryd Nowak, Heinz Strebel, Ludgarda Buzek (red.)*

**MIĘDZYNARODOWE ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKIEM,
Tom I–III**

Studia Ekonomiczne

Zbigniew Bukowski

PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA UNII EUROPEJSKIEJ

Skrypty Becka

Wprowadzenie *Bartosza Rakoczego*

PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA, wyd. 1

Teksty Ustaw Becka

PROCHRŚROD, ODPADY, OBOWPRZEDS, wyd. 2

Teksty Ustaw Becka

Roman Hauser

prawo administracyjne, Tom I–II

Zbiór Przepisów

Legalis

System Informacji Prawnej

www.sklep.beck.pl

OPŁATA PRODUKTOWA

BARTOSZ DRANIEWICZ

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2009

Redakcja:
Aneta Flisek

© **Wydawnictwo C. H. Beck 2009**

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C. H. Beck
Druk i oprawa: Cyfrowe Centrum Druku, Bydgoszcz

ISBN 978-83-255-0465-6

*„Dla mojej córeczki Julci
i żony Ani
z podziękowaniami
za wyrozumiałość”*

Spis treści

Wykaz skrótów	XIII
Wykaz cytowanej literatury	XIX
Wykaz cytowanych aktów normatywnych	XXXIII
Wykaz cytowanych orzeczeń	XLI
Wykaz innych cytowanych dokumentów źródłowych	XLIII
Wprowadzenie	1
Rozdział I. Ochrona środowiska jako przesłanka rozwoju cywilizacyjnego	11
1. Korzystanie ze środowiska jako problem ekonomiczny i prawny	11
1.1. Geneza regulacji prawnej w zakresie korzystania ze środowiska i jego ochrony	11
1.2. Korzystanie ze środowiska w ujęciu ekonomicznym i prawnym	13
1.2.1. Koncepcja dóbr wolnych i dóbr wspólnych w ekonomii	13
1.2.2. Korzystanie z rzeczy wspólnych (<i>res omnium communes</i>) w aspekcie prawnym	14
1.2.2.1. Wprowadzenie	14
1.2.2.2. Rzeczy wspólne wszystkim jako przedmiot praw cywilnych	16
1.2.2.3. Rzeczy publiczne w prawie administracyjnym	19
1.2.2.4. Rzeczy publiczne w prawie wodnym	23
1.3. Rodzaje korzystania ze środowiska	25
1.3.1. Korzystanie ze środowiska w ustawie - Prawo wodne	25
1.3.2. Korzystanie ze środowiska w ustawie - Prawo ochrony środowiska	26
2. Skutki oddziaływania na środowisko w aspekcie ekonomicznym i prawnym	28
2.1. Koszty zewnętrzne w ekonomii	28
2.2. Wymiar prawny skutków oddziaływania na środowisko	31

2.2.1. Szkoda środowiskowa (ekologiczna)	31
2.2.2. Inne negatywne oddziaływania na środowisko	38
3. Kompensowanie skutków oddziaływania na środowisko w ujęciu prawnym	40
3.1. Zasada zrównoważonego rozwoju oraz jej znaczenie polityczne i prawne	40
3.2. Zasada „zanieczyszczający płaci”	42
3.3. Zasada rozszerzonej odpowiedzialności producenta za produkt jako szczególny podtyp zasady „zanieczyszczający płaci”	47
3.4. Opłata produktowa jako sposób wdrożenia zasady „zanieczyszczający płaci”	50
Rozdział II. Instrumenty prawne ochrony środowiska	55
1. Pojęcie i źródła prawa ochrony środowiska	55
2. Instrumenty prawne służące ochronie środowiska	59
2.1. Pojęcie instrumentu prawnego	59
2.2. Klasyfikacja instrumentów prawnych	61
3. Instrumenty ekonomiczno-prawne	68
3.1. Ogólna charakterystyka	68
3.2. Opłaty za korzystanie ze środowiska w prawie polskim ...	70
3.3. Opłaty za korzystanie ze środowiska a administracyjne kary pieniężne i inne opłaty „sankcyjne”	73
3.4. Subwencje	77
3.5. Systemy depozytowe	79
3.6. Zbywalne prawa do emisji	81
4. Opłaty produktowe	83
4.1. Pojęcie opłaty produktowej	83
4.2. Opłaty produktowe w polskim systemie prawa ochrony środowiska	87
4.2.1. Źródła prawa krajowego	87
4.2.2. Źródła prawa europejskiego	91
4.3. Opłaty produktowe w wybranych krajach europejskich ...	93
4.3.1. Opłaty nakładane na opakowania	93
a) System szwedzki	93
b) System fiński	95
c) System duński	97
4.3.2. Opłaty produktowe nakładane na nawozy	100
a) System austriacki	100
b) System szwedzki	101
c) System fiński	102
d) System holenderski	103

4.3.3. Opłaty produktowe na baterie	103
a) System belgijski	103
b) System włoski	105
c) System węgierski	105
4.3.4. Podsumowanie	106
Rozdział III. Konstrukcja prawna opłat produktowych	
w Polsce	111
1. Pojęcie konstrukcji prawnej i jej znaczenie	111
2. Podmiot opłaty produktowej	113
2.1. Prawny podmiot opłaty produktowej – uwagi ogólne	113
2.2. Podmiot opłaty produktowej w ustawie o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i depozytowej	114
2.3. Podmiot opłaty produktowej w ustawie o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym	116
2.4. Podmiot opłaty produktowej w ustawie o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji	117
2.5. Podmiot opłaty produktowej w ustawie o substancjach zubożających warstwę ozonową	120
2.6. Problem „organizacji odzysku” jako podmiotu opłaty produktowej	120
2.7. Ekonomiczne konsekwencje prawnej koncepcji podmiotu opłaty produktowej – zjawisko „przerzucania” danin publicznych	126
3. Przedmiot opłaty produktowej	129
3.1. Przedmiot opłaty produktowej – uwagi ogólne	129
3.2. Przedmiot opłaty produktowej w ustawie o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i depozytowej	130
3.3. Przedmiot opłaty produktowej w ustawie o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym	137
3.4. Przedmiot opłaty produktowej w ustawie o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji	138
3.5. Przedmiot opłaty produktowej w ustawie o substancjach zubożających warstwę ozonową	138
4. Podstawa opłaty produktowej	139
5. Stawki opłat produktowych	141
5.1. Stawki opłat produktowych – uwagi ogólne	141
5.2. Stawki opłat produktowych w ustawie o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i depozytowej	142

5.3. Stawki opłat produktowych w ustawie o zużyтым sprzęcie elektrycznym i elektronicznym	145
5.4. Stawki opłat produktowych w ustawie o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji	147
5.5. Stawki opłat produktowych w ustawie o substancjach zubożających warstwę ozonową	147
6. Pobór opłaty produktowej	148
7. Zwolnienia z opłaty produktowej	151
7.1. Zwolnienia z opłaty produktowej - uwagi ogólne	151
7.2. Zwolnienia przedmiotowe	152
7.3. Zwolnienia podmiotowe	153
7.4. Zwolnienia <i>rationis valoris</i>	155
8. Ulgi w spłacie opłat produktowych	157
9. Redystrybucja środków z opłat produktowych	161
9.1. Redystrybucja środków z opłat produktowych - uwagi ogólne	161
9.2. Sposoby redystrybucji środków z opłat produktowych	164
9.3. Redystrybucja środków z opłat produktowych a pomoc publiczna	166
Rozdział IV. Uwarunkowania prawne nakładania danin publicznych służących ochronie środowiska	169
1. Wstęp	169
2. Typy danin publicznych w ochronie środowiska	170
2.1. Pojęcie „daniny publicznej”	170
2.2. Pojęcie „podatku”	174
2.3. Pojęcie „opłaty”	178
3. Wymogi konstytucyjne	183
3.1. Konstytucyjne podstawy nakładania danin publicznych w ogólności	183
3.2. Zakres stosowania art. 217 Konstytucji w stosunku do danin publicznych	184
4. Wymogi ustawowe	187
4.1. Ustawa z 27.4.2001 r.- Prawo ochrony środowiska a opłaty produktowe	187
4.2. Ustawa z 29.8.1997 r. - Ordynacja podatkowa a opłaty produktowe	192
a) Stosowanie ogólnych przepisów o zobowiązaniach podatkowych do opłat produktowych na podstawie ustawy z 29.8.1997 r. - Ordynacja podatkowa	192
b) Stosowanie ogólnych przepisów o zobowiązaniach podatkowych do opłat produktowych na podstawie ustawy z 27.4.2001 r. - Prawo ochrony środowiska	199

c) Stosowanie ogólnych przepisów o zobowiązaniach podatkowych do opłat produktowych na podstawie ustaw je regulujących	206
5. Wymogi prawa wspólnotowego pierwotnego	207
5.1. Wprowadzenie	207
5.2. Daniny publiczne służące ochronie środowiska a art. 23 i 25 TWE	208
5.3. Daniny publiczne służące ochronie środowiska a art. 90 TWE	209
5.4. Daniny publiczne służące ochronie środowiska a art. 28 TWE	212
5.5. Daniny publiczne służące ochronie środowiska a pomoc publiczna.....	214
5.5.1. Wprowadzenie.....	214
5.5.2. Pojęcie pomocy publicznej.....	215
5.5.3. Pomoc publiczna w zakresie ochrony środowiska-wytyczne wspólnotowe	217
6. Wymogi prawa wtórnego.....	218
Rozdział V. Charakter prawny opłaty produktowej	223
1. Wprowadzenie.....	223
2. Koncepcja opłaty produktowej jako daniny publicznej	224
3. Koncepcja opłaty produktowej jako opłaty za korzystanie ze środowiska	227
3.1. Charakter prawny opłaty za korzystanie ze środowiska	227
3.2. Opłata produktowa jako opłata za korzystanie ze środowiska	233
4. Koncepcja opłaty produktowej jako podatku	237
5. Koncepcja opłaty produktowej jako ceny.....	241
5.1. Pojęcie „ceny”	241
5.2. Niecenowy charakter opłaty produktowej	245
6. Koncepcja opłaty produktowej na tle innych instrumentów ekonomiczno-prawnych.....	246
6.1. Opłata produktowa a administracyjna kara pieniężna	246
6.1.1. Charakter prawny administracyjnej kary pieniężnej	246
6.1.2. Niesankcyjny charakter opłaty produktowej	252
6.2. Opłata produktowa a opłata dodatkowa	256
6.3. Opłata produktowa a opłata depozytowa	258
Wnioski	261
Indeks rzeczowy	267

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

CenyU	ustawa z 5.7.2001 r. o cenach (Dz.U. Nr 97, poz. 1050)
DrogiU	ustawa z 21.3.1985 r. o drogach publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 19, poz. 115 ze zm.)
dyrektywa 2000/53/WE..	dyrektywa z 18.9.2000 r. w sprawie pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz.Urz. WE L Nr 269 z 21.10.2000 r.)
dyrektywa 2002/96/WE..	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/96/WE z 27.1.2003 r. w sprawie zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (Dz.Urz. UE L Nr 37 z 13.2.2003 r.)
dyrektywa 2004/35/WE..	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2004/35/WE z 21.4.2004 r. w sprawie unikania i usuwania skutków szkód środowiskowych (Dz.Urz. UE L Nr 143 z 30.4.2004 r.)
dyrektywa 2006/12/WE ...	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/12/WE z 5.4.2006 r. o odpadach (Dz.Urz. UE L Nr 114 z 27.4.2006 r.)
EgzAdmU	ustawa z 17.6.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 229, poz. 1954 ze zm.)
EKPCz	Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
FinansPubIU98	ustawa z 26.11.1998 r. o finansach publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 15, poz. 148 ze zm.)
FinansPubIU	ustawa z 30.6.2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104 ze zm.)
HandUprEmU	ustawa z 22.12.2004 r. o handlu uprawnieniami do emisji do powietrza gazów cieplarnianych i innych substancji (Dz.U. Nr 281, poz. 2884)
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)

Wykaz skrótów

Konstytucja	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
Konstytucja PRL	Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22.7.1952 r. (tekst jedn. Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 ze zm.)
LasU	ustawa z 28.9.1991 r. o lasach (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 ze zm.)
ObPrzedU	ustawa z 11.5.2001 r. o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i o opłacie depozytowej (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 90, poz. 607)
OchrGrU	ustawa z 3.2.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. (tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1266 ze zm.)
OchrPrzyrU	ustawa z 16.4.2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880 ze zm.)
OchrŚrodU80	ustawa z 31.1.1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze zm.)
OchrŚrodU	ustawa z 27.4.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 ze zm.)
OdpadU97	ustawa z 27.4.1997 r. o odpadach (Dz.U. Nr 96, poz. 592 ze zm.)
OdpadU	ustawa z 27.4.2001 r. o odpadach (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 39, poz. 251)
OpakU	ustawa z 11.5.2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych (Dz.U. Nr 63, poz. 638)
OrdPU	ustawa z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.)
OrgGenModU	ustawa z 22.6.2001 r. o organizmach genetycznie zmodyfikowanych (tekst jedn. Dz.U. 2007 r. Nr 36, poz. 233)
PDOFizU	ustawa z 26.7.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.)
PDOPrU	ustawa z 15.2.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 ze zm.)
PomocPublU	ustawa z 30.4.2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 59, poz. 404 ze zm.)

Wykaz skrótów

PrAtom	ustawa z 29.11.2000 r. – Prawo atomowe (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 42, poz. 276 ze zm.)
PrGeo	ustawa z 4.2.1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 ze zm.)
PrWod22	ustawa z 19.9.1922 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz.U. z 1928 r. Nr 62, poz. 574 ze zm.)
PrWod74	ustawa z 24.10.1974 r. – Prawo wodne (Dz.U. Nr 38, poz. 230 ze zm.)
PrWod.....	ustawa z 18.7.2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 ze zm.)
RecPojazdU	ustawa z 20.1.2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz.U. Nr 25, poz. 202 ze zm.)
SubOzonU	ustawa z 20.4.2004 r. o substancjach zubożających warstwę ozonową (Dz.U. Nr 121, poz. 1263 ze zm.)
SwobodaGospU	ustawa z 2.7.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095 ze zm.)
TWE	Traktat o utworzeniu Wspólnoty Europejskiej z 25.3.1957 r. (Dz.Urz. WE C Nr 340 z 10.11.1997 r.)
VATU93	ustawa z 8.1.1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.)
VATU	ustawa z 11.3.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. Nr 54, poz. 535 ze zm.)
ZapSzkodŚrodU	ustawa z 13.4.2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. Nr 75, poz. 493 ze zm.)
ZmSwobodaGospU	ustawa 10.7.2008 r. o zmianie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 141, poz. 888)
ZużSprzętU	ustawa z 29.7.2005 r. o zużytych sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Dz.U. Nr 180, poz. 1495)

2. Organy i Instytucje

ETPCz	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
GIOŚ	Główny Inspektor Ochrony Środowiska
GUS	Główny Urząd Statystyczny
KE	Komisja Europejska

Wykaz skrótów

MF	Ministerstwo Finansów
MinF	Minister Finansów
MŚ	Ministerstwo Środowiska
MinŚ	Minister Środowiska
NFOŚiGW	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
OECD	Organizacja ds. Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
RM	Rada Ministrów
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
UE	Unia Europejska
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

3. Publikatory i Czasopisma

AUWr	Acta Universitatis Wratislaviensis
Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz.	Dziennik Urzędowy
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
GP	Gazeta Prawna
GSP	Gdańskie Studia Prawnicze
KPPod	Kwartalnik Prawa Podatkowego
M.P.	Monitor Polski
MoP	Monitor Prawniczy
MoPod	Monitor Podatkowy
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	Orzecznictwo Sądów Powszechnych i Komisji Arbitrażowych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	Państwo i Prawo
PiŚ	Prawo i Środowisko
PK	Przegląd Komunalny
PP	Przegląd Podatkowy
PPK	Przegląd Prawa Karnego
PS	Przegląd Sądowy

Wykaz skrótów

PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	Studia Prawnicze
ZNUAM	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

4. Inne skróty

ang.	angielski
art.	artykuł
fr.	francuski
łac.	łaciński
m.in.	między innymi
nast.	następny (-a, -e)
niem.	niemiecki
np.	na przykład
Nr	numer
<i>op. cit.</i>	<i>opus citatum</i>
opubl.	opublikowany (-a, -e)
pkt	punkt
PKWiU	Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług
por.	porównaj
r.	rok
red.	redaktor, redakcja
red. nauk.	redaktor naukowy
tekst jedn.	tekst jednolity
wyr.	wyrok
zob.	zobacz
§	paragraf

Wykaz cytowanej literatury

Książki

- Adam L.*, Podatki i opłaty w kapitalizmie, Warszawa 1962.
- Adam L., Mazurkiewicz M.*, Opłaty, [w:] System instytucji prawno-finansowych PRL, t. III, Prawo budżetowe, Ossolineum 1985.
- Ahlt M.*, Prawo europejskie, Warszawa 1998.
- Axelsson S.*, Ecological tax reform. Tax shift – a tool to reduce unemployment and improve the environment, Stockholm 1996.
- Banaszak B.*, Prawo konstytucyjne, Warszawa 1999.
- Bar M., Jendrońska J.*, Prawo ochrony środowiska. Podręcznik, Wrocław 2005.
- Barczak A.*, Zadania samorządu terytorialnego w zakresie ochrony środowiska, Warszawa 2006.
- Bartosiewicz A., Kubacki R.*, Leksykon Ordynacji podatkowej 2006, Wrocław 2006.
- Blaug M.*, Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne, Warszawa 1994.
- Boć J.*, Zagadnienie prawne ochrony środowiska naturalnego, Wrocław 1979.
- Boć J.*, [w:] Konstytucje Rzeczypospolitej oraz Komentarz do Konstytucji RP z 1997 r., red. *J. Boć*, Wrocław 1998.
- Boć J., Samborska-Boć E., Nowacki K.*, Ochrona środowiska, Wrocław 2004.
- Boć J., Rotko J.*, Organizacja i instrumenty prawnej ochrony powietrza w Polsce, [w:] Prawna ochrona powietrza i handel uprawnieniami emisyjnymi w Polsce i Niemczech, Wrocław 2006.
- Bojanowski E.*, Wybrane zjawiska w administracyjnym prawie materialnym (tezy do głosu w dyskusji), [w:] Prawo administracyjne w okresie transformacji ustrojowej, pod red. *E. Knosali, A. Matana, G. Łaszczycy*, Kraków 1999.
- Bojarski P.*, Wymagania prawne ochrony środowiska w odniesieniu do ruchu drogowego, Wrocław 2002.
- Bouvier M.*, Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorii podatku, Warszawa 2000.
- Brans E.*, Liability for damage to natural resources, Rotterdam 1997.
- Brodecki Z.*, [w:] *Z. Brodecki, M. Derezińska*, Prawo integracji europejskiej. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł, Sopot 1999.
- Brzeziński W.*, Ochrona prawna naturalnego środowiska człowieka, Warszawa 1975.